

PREFAȚĂ

În monumentală lucrare *Dicționarul limbii române*, apărută la București, în anul 1913, la termenul „țigan” se precizează: „populație originară din India, vorbitoare a unei limbi indo-europene și răspândită în Europa, a poposit pe teritoriul românesc în secolele al XIII-lea și al XIV-lea, fiind semnați în documente istorice ca „ațigani” (1385) și „țigani” (1448). Între diferitele lor meserii, fierari, aurari, cărbunari, potcovari, lingurari, ursari, cărbunari, zidari, cei mai apreciați erau lăutarii. Într-un hrisov moldovenesc din anul 1570, emis de Bogdan Vodă, aflăm că pentru cumpărarea lui Tâmpla lăutar s-a plătit lui Barcan comis suma enormă de 4000 de aspri. Lăutarul rom avea un preț „pentru suflet” și altul pentru „meșteșug”, scripcarul fiind mai bine răsplătit în comparație cu lăutarul cobzar. La sfârșitul veacului al XVIII-lea, lăutarii romi s-au organizat în bresle conduse de *vătaf* în Muntenia și de *staroste* în Moldova.

Suferințele trăite, romii le-au exprimat prin cântecele lor atât de expresive, precum sunt toate compozițiile culese de Barbu Constantinescu de la romii din Valahia și Moldova. Desigur, au existat și caracterizări umoristice cum sunt cele ale inegalabilului scriitor Ion Creangă: „Țiganul când i-e foame cântă, boierul se primblă cu mâinile dinapoi, iar țăranul nostru arde luleaua și mocnește într-însul”. În cele 75 de cântece în limba romani, publicate de Barbu Constantinescu în 1878, indiferent că este cântec lăieșesc sau ursăresc, cântec tismănăresc sau cântec țigănesc nemțesc, până și acele cântece de „netot” sau „netotești”, toate se clădesc pe sărăcia vieții țigănești și pe suferințele din pușcării, se exprimă prin bătăi și răzbuinare, prin înjunghieri și tăieri cu toporul, toate alternate cu emoționante clipe de dragoste romantică, pasională și dramatică, petrecute în cârciumi și bodegi, prin cumpărări de virgine și dese escapade cu văduve dornice de aventură. Există în aceste „cântece de lume” o întreagă literatură de dragoste, de suferință, de apăsare, dar și de fericire, pe cât de colorată, de vie, de reală, pe atât de atrăgătoare prin spontaneitate și sinceritate.

Similitudinile textelor culese de Barbu Constantinescu, la mijlocul secolului al XIX-lea, de la romii din cele 89 de localități urbane și rurale aflate în 17 județe ale Țării Românești, precum și din cele 10 așezări situate în 6 județe moldovenești, cu binecunoscutele „cântece de lume” din celebra culegere *Spitalul amorului* de Anton Pann, este mai mult decât izbitoare atât prin formă, cât și prin conținut, iar excelenta ediție realizată după manuscrise inedite de către cercetătoarea Julieta Rotaru completează acest tezaur muzical. Rigurosul și minuțiosul aparat critic al textului în limba romani, precum

și traduceri în limbile română și engleză conferă ediției de față o excepțională valoare lingvistică, stilistică și documentară. Există regretul inexistenței transcrierii muzicale a acestor cântece pentru o înțelegere deplină a valorii lor culturale. Teologul și folcloristul Barbu Constantinescu, admirabil muzician, nu poartă acest păcat. Vinovăția aparține editorilor români din epocă, care nu dispuneau de aparatura tipografică necesară imprimării notelor muzicale.

De-a lungul secolului al XIX-lea, mai mulți muzicieni, Anton Pann, Ciprian Porumbescu, Gheorghe A. Dinicu, Zane Dimitrescu, Leopold Stern, au încercat intenționat să publice câteva „arii țigănești”, inițiative ce merită a fi amintite întrucât folclorul țigănesc are în cuprinsul său melosul și textele în limba romani. În 1847, profesorul de muzică Constantin Steleanu publică, la București, colecția *Hori naționale românești pentru piano forte*, cu dedicație expresă „în liberarea țiganilor”; era perioada premergătoare revoluției de la 1848 cu toate idealurile ei. Johann Andreas Wachmann (n. 1807, Budapesta- d. 1863, București), în culegerile sale de folclor din perioada anilor 1845-1850, a inclus două „arii țigănești” notate de la lăutari, ambele în versiune pentru pian: 1). „Frunză verde baraboi/ Ce cauți Barbule la noi”; 2). „Venind seara de la clacă”.

În acest context, rămâne urmaș Anton Pann. Șase broșuri cu 295 de piese și 174 de melodii însumează celebra colecție de cântece de lume, cântece de pahar, cântece satirice, cântece de mahala, dar și cântece țărănești, intitulată *Spitalul amorului sau Cântătorul dorului*, apărută într-o primă ediție de două broșuri în 1850 și reluată cu multe adăugiri, în șase broșuri, în 1852. Melodiile erau transcrise cu semne psaltice, „puse pe meșteșugul musichiei, dimpreună pre glasurile lor”, după spusele lui Anton Pann. Cântecele de lume adunate de Anton Pann de la lăutarii romi ai tarafurilor orășenești, sunt descrise și de Vasile Alecsandri, în publicația *Zimbrul* din Iași: „Cântecele de lume erau mai ales bine primite la mese, uneori la nunți, la petreceri, prin grădini sau prin vii; și prin urmare, breasla lăutarilor câștigase o mare însemnătate. Scripcarii și cobzarii boierești se întreceau, care mai de care, a compune melodii mai diverse și a slobozii în pept *aht*-uri cât mai lungi, pătrunzătoare, în folosul dragostei stăpânilor, căci ei slujeau pe atunci ca un soi de tainici curieri ai inimilor. Declarațiile de amor se făceau prin gurile lor, un „ah!” și un „uf!” bine târăgănat plăt看a pungi de bani la începutul veacului nostru și înstărea pe fericitul lăutar, care avea pept sănătos și răsufare lungă.”

Pasionat culegător de folclor, pianist admirabil, conducător rafinat al unui salon artistic la Mircești, dar mai ales un prețuitor devotat și credincios al acestor trubaduri ambulante ai cercurilor boierești, Vasile Alecsandri, încă din 1848, și-a luat un colaborator pentru viitoarea sa aventură de folclorist în persoana preotului Iraclie Porumbescu, tatăl compozitorului Ciprian Porumbescu. Prima și decisiva întâlnire a celor doi s-a petrecut, la Cernăuți, în casa boierilor Hurmuzachi, unde se întâlneau refugiații din Moldova, Muntenia, Basarabia și Transilvania. Din amintirile lui Iraclie Porumbescu, aflăm că în cercul celor găzduiți la moșia Hurmuzacheștilor de la Cernăuca și Cernăuți se găseau prințul Moruzzi, frații Golești, Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu, Costache

Negri, Gheorghe Barițiu, Aron Pumnul, George Sion, frații Alecu și Lascăr Rosetti, Dimitrie Ralet și încă vreo câțiva „visători pașoptiști”. Tot Iraclie Porumbescu, în schița literară „Un episod din 1848”, ne face cunoscută atmosfera patriotic-muzicală din Cernăuți, când tinerii pașoptiști la întoarcerea spre casă de la grădina publică, ținându-se câte șase-șapte de brațet și întotdeauna cu V. Alecsandri și C. Negri la mijloc, cântau „Marseillaise”: „Allons enfants de la Patrie/ Le jour de gloire est arrivé!”. Prietenia celor doi, Vasile Alecsandri și Ilarie Porumbescu, s-a cimentat în anii Unirii din 1859, dar mai ales după 1865, când preotul folclorist ajunge noul paroh al bisericii din comuna Stupca. Aici sălășluia un grup de virtuozii lăutari care aveau să-i îmbogățească pe ambii folcloriști amatori cu o nesferată comoară de cântece populare și cântece de lume.

În *Amintirile* lui Iraclie Porumbescu întâlnim o mărturie extrem de importantă: „Eu culesei cât am fost student, în ferii (vacanțe- n.n.) cântece populare, ferindu-mă cu toată sântenia a schimba, a corege sau a adăuga la cele ce, și cum le auzii, le trimisei lui Alecsandri”. Curând, în 1866, Vasile Alecsandri a tipărit prețioasa sa colecție *Poesii populare ale Românilor*. Între numeroasele cântece lăutărești se regăsește „Frunză verde de piperiu”, cules de la vestita cântăreață Ilinca Țiganca din Stupca, cântec care se bucura în epocă de cea mai mare faimă. Textul publicat de V. Alecsandri a fost reimprimat de Ciprian Porumbescu cu specificația „cântec popular” și cu notele muzicale notate după interpretarea melodiei de Ilinca Țiganca: „Frunză verde de piper/ Câte stele sunt pe cer/ Toate până-n ziua pier/ Numai luna și o stea/ Știu de patima mea.” În această transcriere, demn de remarcat este folosirea alternanței vocalelor „u, scurt” și „i, scurt” la sfârșitul aceluiași cuvânt „piperiu” și „piperi”: în titlul cântecului „Foaie verde de piperiu”, există „u” final, dar lipsit de valoare fonetică, iar în text întâlnim „i” fonetic necesar rimei: „Frunză verde de piperi/ Haidеți puică-n deal la peri/ Să te-ntreb ce-ai făcut ieri?/ Am dat apă la neferi” (i.e. cete de haiduci). Cântecul a fost cuprins în lucrarea *Colecțiune de cântece sociale pentru studenții români, compuse și dedicate Junimei Academice Române*, apărută în 1880 la Viena, împreună și cu două cântece țigănești: „Pân era cioroaița barză/ Mai vinea la noi la varză!”, precum și „Țiganii se sfătuiră/ Gia Rina, gia Catrina.”

Coleg de liceu de la Cernăuți și ulterior de la Universitatea din Viena al lui Mihai Eminescu, Teodor Stefanelli menționează preferințele poetului pentru cântecele populare în *Amintiri despre Eminescu*: „Cântecele populare-l încântau și acesta le cânta cu mare plăcere.” Dintre preferințe, memorialistul enumeră „Mai turnați-mi în pahare”, „Cucuruz cu frunza-n sus”, „Eu sunt Barbu Lăutaru”, iar dintre toate cântecele iubea cel mai mult „una dintre cele mai frumoase melodii populare „Foaie verde de piper”, pe care o intona cu multă dulceață”.

Ciprian Porumbescu l-a cunoscut pe Eminescu în 1871, cu ocazia sărbătoririi celor 400 de ani de la zidirea mănăstirii Putna, când pe pajiștea adunării populare a smuls pentru scurt timp vioara din mâna lăutarului Grigore Vindereu (1830-1888), dirijorul tarafului de 30 de instrumentiști, pentru a anima hora participanților, iar apoi au dirijat împreună. Peste ani, cu certitudine, prietenia celor doi a fost consolidată de pasiunea comună pentru folclorul romilor. O mare bucurie intelectuală le-a oferit celor doi culegerea de cântece

publicată de Barbu Constantinescu, în 1878, cu titlul *Probe de limba și literatura țiganilor din România*. Textele le erau cunoscute din rubricile publicației *Columna lui Traian*, revistă neagră de Eminescu, dar frumusețea culturală adusă în lumină tiparului înlătura orice idiosincrazie, precum cuprinderea în volum le aducea o satisfacție în plus. O firească consecință a admirației celor doi pentru munca începutului de drum săvârșit de Barbu Constantinescu, cărturarul ploieștean, născut în mahalaua „Pescarilor”, în 1839, o recunoaștem în cronică făcută de Mihai Eminescu acestui volum și publicată în ziarul *Timpu* din 27 august 1878. Lucrarea s-a bucurat și de o recunoaștere internațională în cadrul lucrărilor Congresului de Orientalistică organizat în anul 1878, în Florența, unde a fost prezentat de autorul însuși.

Interesant este și faptul că fratele cărturarului Barbu Constantinescu, preotul Calistrat Orleanu-Constantinescu (1840-1916), paroh într-o vreme la Capela Română de la Paris, a donat Bibliotecii „V.A.Urechea” din Galați, un prețios exemplar al culegerii alcătuite de Vasile Alecsandri *Poesiile populare ale Românilor*, dar cu notele muzicale pentru 37 de melodii, între care 17 doine și 20 de hore. În articolul nostru „Melodii inedite pe texte din culegerea „Poesii populare ale Românilor, de Vasile Alecsandri” (1866)”, studiu publicat în revista *Studii de muzicologie*, vol. XI, 1976, la p. 139 figurează, în facsimil, manuscrisul autograf al melodiei „Frunză verde de piperiu”. Diferențele de scris indicând cel puțin trei persoane (n.n.) care au contribuit la încheierea fondului de cântece, ne demonstrează că autorii notațiilor melodice au fost Barbu Constantinescu, Calistrat Orleanu și, foarte probabil, Iraclie Porumbescu.

Importanța lucrării donate bibliotecii din Galați rezidă în faptul că Barbu Constantinescu și Calistrat Orleanu au reușit să transcrie în portative îndeosebi cântecele de lume și astfel demonstrează că textele editate de Julieta Rotaru au fost dublate de notații muzicale. În acest context, ediția întocmită de Julieta Rotaru prezintă o valoare folclorică și o importanță lingvistică excepțională și deschide perspectiva unor viitoare cercetări științifice asupra unei opere singulare în tezaurul folcloric românesc. Totodată, Julieta Rotaru l-a repus în deplinătatea drepturilor sale pe Barbu Constantinescu, care de astăzi înainte va ocupa un merituos loc în galeria folcloriștilor și filologilor.

Noiembrie 2016, București

Prof. univ. dr. H.C. Viorel Cosma

INTRODUCERE

Descendent al mesianismului inițiat de Ion Heliade Rădulescu a fost și Barbu Constantinescu, asemeni lui Bogdan Petriceicu Hașdeu și a tuturor celorlalți formatori ai școlii hașdeene. Opera sa, risipită în periodice și rămasă în manuscrise, este aproape necunoscută posterității. O cercetare comodă și suficientă sieși s-a limitat la imaginea lui ca un culegător de folclor, precum Petre Ispirescu, dar nu atât de prolific ca acesta din urmă. Acestor urmași prizonieri ai ignoranței nu le-a fost dată inițiativa reconstituirii proiectelor sale de cercetare și implicit a relevării principalelor direcții ale activității sale: pedagogia, antropologia culturală și activitatea de traducător. Împreună cu acestea, importante au fost și realizările în domeniul geografiei și al istoriei literare.

Un destin nedrept și venit împotriva firescului naturii, în 30 noiembrie 1891, a adus brusc sfârșitul unei cariere științifice în plină afirmare. Barbu Constantinescu s-a născut în orașul rustic Ploiești, în 1839, în culoarea albastră, mahalaua „Pescarilor”, numită mai târziu „Sfinții Împărați” după biserica eponimă, ca fiu al Mariei, în vârstă de 21 de ani, și al preotului Constandin sin popa Gheorghe, în vârstă de 36 de ani. Tânărul preot își începuse cariera odată cu terminarea, în 1831, a lucrărilor de refacere a bisericii cu hramul „Sfinții împărați Constantin și Elena”. Ctitorie veche, construită în jurul anilor 1700, era slujită, în anul 1838, de preoții: Lixandru sin popa Ioan în vârstă de 50 de ani, Gheorghe sin Ulieru, în vârstă de 35 de ani, Marin sin popa Radu, în vârstă de 45 de ani și Nicolae sin Dumitru, în vârstă de 31 de ani. Lor le era ajutor dascălul Neagu sin Dinu, în vârstă de 31 de ani. Recensământul din 1838 îl înregistrează pe preotul Constantin ca plătitor de bir care lucra două pogoane luate în arendă. Tot atunci, aflăm că întreaga mahalala număra 286 de familii. Cu toții cultivau 143 pogoane de pământ pentru hrana lor și erau ocupați cu creșterea a 117 cai, 35 de boi, 410 vaci, 11 oi, 155 de capre, 2 porci. Aceiași mahalagii îngrijeau 89 de stupi, 443 de pruni și 780 de duzi. Comunitatea preoțească ploieșteană, în 1838, număra și alți slujitori ai altarului: în mahalaua „Sfânta Troiță” locuiau preoții Constandin sin Radu de 45 de ani, Nicolae sin Iordache de 35 de ani și Dumitru sin Ion de 33 de ani, precum și dascălul Gavrilă sin Dumitru de 40 de ani și paracliserul Dumitru sin Lupea de 27 de ani; în mahalaua „Sfântul Spiridon” aflăm pe Badea sin Gheorghe de 50 de ani, Vasile sin Popa Petre de 32 de ani și Radu sin Preda de 30 de ani; în mahalaua „Sfânta Vineri” întâlnim preoții Matei sin Voicu de 65 de ani și protopopol Gheorghe sin Nicolae de 30 de ani.

Aici a copilărit Barbu Constantinescu. Ceva mai târziu, în 1848, merge regulat la una dintre cele patru școli grecești din orașul Ploiești. În 1852, este transferat la Seminarul Central din București, la îndemnul arhierului Calistrat Stratonichias, vicar al mitropolitului Nifon. Termină Seminarul în 1858, iar tatăl, hotărât să-l preoțască, pregătește căsătoria. Dar băiatul dorea să continue studiile și fugе în noaptea logodnei la București. După promovarea diferențelor din programa gimnazială, în 1858, este admis în clasa a II-a a Colegiului „Sfântul Sava”. Termină gimnaziul ca șef de promoție și, în același an, în 1860, obține o bursă de stat pentru continuarea studiilor la Universitatea din Leipzig. Se înscrie în anul următor la Facultatea de Teologie și urmează 11 semestre.

Între profesorii săi de la universitate îi amintim pe Richard Adelbert Lipsius și Benno Bruno Brückner pentru teologie și practică teologică, acesta din urmă decan al facultății între 1864-1865 și rector al Universității între 1868-1869, Heinrich Leberecht Fleischer, pentru limbi orientale, Hermann Brockhaus pentru limbi și literaturi indiene, Georg Curtius pentru filologie clasică, Heinrich Bernhard Christian Brandes pentru istorie, Tuikson Ziller pentru filozofia dreptului și pedagogie, fost elev al lui Johann Fredrich Herbart, la rândul său, fost student al filozofului Johann Gottlieb Fichte. Ultimii doi ani de studii sunt dedicați cu precădere studiului pedagogiei. Profesorul său, Tuikson Ziller, înființase un seminar pedagogic cu ajutorul „Asociației Prietenii Școlii” din Leipzig, fundație ce-i va fi tânărului ucenic român model la întoarcerea în țară. În fapt, Ziller era continuatorul noii paradigme a gândirii și activității pedagogice dezvoltate de profesorul său. Herbart revoluționase raportul dintre educație (lat. *Educatio*) și instrucție (lat. *Instructio*). Educația se ocupă de formarea caracterului și ameliorarea ființei umane, iar instrucția vehiculează o reprezentare a lumii, transmite cunoștințe noi și perfecționează aptitudini preexistente. Pentru el, mijlocul educativ cel mai eficient nu este recursul la măsuri punitive sau umilitoare, ci motivarea elevului prin stimularea imaginației și crearea perspectivei primirii unor cununi ale succesului. Herbart este influențat de ideile lui Fichte și Pestalozzi, dar Conceptul său, deși aflat sub influența ideilor acestora, are un statut propriu, elaborat în virtutea celor două voci convergente ale reflecției pedagogice: pedagogia analitică bazată pe empirismul pedagogic și gândirea speculativă sintetizantă.

În Leipzig, ca parte a instrucției pedagogice, Barbu Constantinescu vizitează instituțiile de cultură și de educație. Pentru că un doctorat în teologie luterană nu i-ar fi fost de folos într-o țară ortodoxă, Barbu Constantinescu susține doctoratul în filozofie și pedagogie. Revine în 1866 în țară. În acea perioadă era cel mai bun specialist român în pedagogie, și totuși, în 1867 nu poate ocupa decât postul de profesor suplinitor la catedra de istorie universală a bisericii din cadrul Seminarului Central. Noul statut de profesor a fost prilej de cunoaștere a realității dezastruoase a învățământului din țară, în pofida existenței a 2000 de școli primare. Fostul ministru al cultelor și instrucției publice din vremea lui Alexandru Ioan Cuza, Al. Odobescu, pentru a nu fi învinuit de subiectivism, lasă posterității numai imaginea școlilor aflate pe moșia sa din Dragomirești, județul

Dâmbovița, unde în patru școli nu întâlnești patru băieți care știu să citească și să scrie, iar unul dintre învățători s-a reprofilat și s-a făcut porcar. Evident, situația era generală. Încurajat de Odobescu, membru fondator al „Societății pentru învățătura poporului român” înființată în 1870, și animat de naivitatea tinereții, Barbu Constantinescu participă, între 27-30 mai 1870, la Congresul al XIX-lea al învățătorilor germani, organizat la Viena, cu speranța transpunerii în țară a noilor cunoștințe. La sfârșitul anului, în 13 decembrie 1870, se împlineste un deziderat românesc și se inaugurează „Școala Normală Primară”, din inițiativa „Societății pentru învățătura poporului român”. În fapt, asistăm la începutul revoluției sistemului pedagogic românesc și la izbânda noii paradigme despre învățatorii care trebuiau să devină „propagatori ai luminii și moralității” în lumea satului. Peste 30 de ani, reforma va fi asumată de Spiru Haret.

Providențială pentru cariera lui Barbu Constantinescu a fost întâlnirea cu Ion Heliade Rădulescu, un clasic în viață, discipolul întemeietorului școlii românești, Gheorghe Lazăr. Atras de Al. Odobescu în noul efort național de reformare a învățământului, nemuritorul Ion Heliade Rădulescu aducea aureola sa deasupra tuturor membrilor asociației și redacției revistei mensuale *Societatea pentru învățătura poporului român*. Influența operei lui Ion Heliade Rădulescu o regăsim și în inspirarea lucrării *Istoria antică în biografii* și a manualului pentru școlile secundare *Istoria sacră a Noului Testament*, prelucrate de Barbu Constantinescu în colaborare cu Dim. Aug. Laurian, Th.D. Speranția, George Coșbuc, G.P. Constantinescu și arhiereul Calistrat Orleanu.

Primul sediu al Școlii Normale a fost în casa parohială a bisericii „Sfânta Ecaterina”. La această școală Barbu Constantinescu este numit, între anii 1871-1874, profesor de istorie și geografie, ca ulterior, în decembrie 1874, după moartea lui Ioan Bădilescu, directorul Școlii Normale, să fie numit director de studii și profesor de pedagogie și limba română.

Sosise astfel prilejul expunerii practice și a transpunerii în articole și lucrări specifice a conceptelor sale: *Carte de Citire, prelucrată de învățătorii asociați dr. Barbu Constantinescu, Lambrior, D. Aug. Laurian, Ștefan C. Michăilescu și I. Manliu*, lucrare care a avut 29 de ediții, precum și *Abecedar românesc, prelucrat de Barbu Constantinescu*, carte reimprimată în peste 40 de ediții. Despre prima lucrare autorul însuși ne spune:

Această carte de citire, prelucrată pentru învățământul primar, se împarte în trei părți și este destinată pentru clasele II, III și IV, primare. În privința cunoștințelor aflate într-însese, cele trei părți ale cărții formează un întreg. (...) În tratarea bucațiilor de citire, învățătorul va găsi totdeauna prilej, ca prin explicațiile sale să dezvolte și să întipărească în mintea copilului felurite cunoștințe trebuincioase și folositoare omului în viață. (CONSTANTINESCU 1874: 1)

În privința primei cărți a copilului se explică:

Scopul unui abecedar este de a face pe un copilăș, care părăsește pentru întâiași dată casa părintească, să se ducă cu drag la școală, unde i se dă o carte frumușică și unde află pe un al doilea părinte cu care el leagă o prietenie pentru o viață. (CONSTANTINESCU 1880: 1)

Condițiile pentru a fi un îndreptar bun sunt:

1). Abecedarul nu trebuie să cuprindă nimic ce trece peste mintea și judecata nedevelopată a copilului; 2). Învățătorul în predare să plece de la ceea ce înconjoară pe copil; 3). Învățătorul să procedeze cu încetul, fiindcă procedând iute, copilașul nu se alege cu nimic la sfârșitul anului; 4). Învățătorul trebuie să aibă în vedere că orice lecție dată să o învețe în clasă și să nu-l încurce cu lucrări acasă; 5). Răstirea, necum bătaia, aduc copilului o mulțime de boli și face să se dezvolte în copil aversiunea pentru toată viața; 6). Învățătorul bun face ca o școală să fie frecventată cu drag de către copilași. (CONSTANTINESCU 1880: 3)

În anul 1883, Barbu Constantinescu înființează publicația de specialitate *Educatorul. Ziar pedagogic și literar* în sprijinul învățătorilor, pentru că analfabetismul încă domina: „Avem mulți bărbați luminați, dar nu avem încă un popor cult, care să înțeleagă pe deplin aspirațiile acestor bărbați și să fie capabil de a le realiza.” (CONSTANTINESCU, *Educatorul* I (11), 1883: 1) Lucrul împreună la multele ediții ale cărților de citire și abecedarelor a consolidat o frumoasă prietenie cu George Coșbuc și cercul de prieteni ai poetului.

Al doilea mare domeniu al manifestării științifice întreprinse de Barbu Constantinescu a fost antropologia culturală. Concomitent, avea preocupări în domeniul geografiei, mai cu seamă după ce a devenit membru fondator al „Societății Geografice Române”, creată în 1875, iar apoi coautor al *Marelui Dicționar Geografic*. În 1877 și 1878 a publicat câteva zeci de poezii populare și basme în limba romani, cu traducere în limba română, în revista *Columna lui Traian*, respectiv în volum. Volumul a fost prezentat în septembrie 1878 la Congresul Mondial de Orientalistică din Florența și a primit aprecierile romologilor. Îndemnat de B.P. Hașdeu, dar și de marile personalități contemporane, Franz Miklosich și Graziadio Isaia Ascoli, pionierul dialectologiei romani, tânărul cercetător român străbate aproape toate satele Vechiului Regat pentru a-i cunoaște direct în teren pe romi. S-a păstrat cuprinsul proiectatului său tratat despre „Țigani în România”. N-a reușit să publice decât volumul *Probe de limba și literatura Țiganilor din România*. Au rămas în manuscris câteva sute de cântece și povestiri dintr-un total de 3000 de piese folclorice adunate, după cum reiese din corespondența sa și a lui B.P. Hașdeu cu Franz Miklosich. Diferența de peste 2000 de opere folclorice este și astăzi necunoscută.

Aparent, Barbu Constantinescu ar putea fi considerat un cercetător care reunește atât munca lui Anton Pann, prin culegere de cântece, cât și a lui Petre Ispirescu, prin adunarea de povești și basme. Spre deosebire de cei doi, Barbu Constantinescu, cu pregătirea sa superioară, aduce un spor cunoașterii prin preocupările filologice și lingvistice față de dialectele limbii romani vorbite în epocă, precum și prin cercetarea habitatelor și a tradițiilor tuturor categoriilor de romi. În epocă, în 1895, basmele publicate de Barbu Constantinescu sunt analizate de strălucitul filolog și lingvist, totodată concitadin, Lazăr Șăineanu, în tratatul său *Basmele române în comparație cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice*. Pentru ilustrarea metamorfozelor basmelor și a diferitelor incidente asupra lor, în analiza făcută, autorul se raportează permanent la volumul publicat de Barbu Constantinescu:

– în ciclul basmului egiptean transmis de Herodot, cel mai vechi basm cunoscut până astăzi și răspândit la toate popoarele, „Tezaurul lui Rampsinit”, sunt comparate basmul muntean „Hoțu împărat”, varianta moldoveană „Mațchi sau hoțul șiret”, versiunea macedoromână „Un mare meșter”, precum și basmul rom „Cei doi hoți”;

– secțiunea „Ciclul păsărilor sau om-animal” prezintă alături de basmele neogrecești „Racul”, „Nuiaua de aur” și „Stăpânul lumii subpământene”, versiunile: albaneză „Copilul-șarpe”, sârbească „Mireasa șarpelui” și rusă „Șarpele apelor”, precum și varianta muntenească „Fratele bucățică”, dar și povestea romă „Șarpele, ginerele împăratului”;

– în ciclul „Metamorfozelor”, tipul „Jason”, întâlnim alături de variantele basmelor: săsesc „Feciorul de împărat și fata diavolului”, polonez „Prințul neașteptat”, rusec „Țarul apelor și înțeleapta Vasilisa”, maghiar „Căluțul năzdravan”, și povestea romilor din Bucovina „Cel juruit Necuratului”, publicată de Franz Miklosich.

Tot în cadrul acestui ciclu, dar în cadrul tipului „copiii de aur”, regăsim comparația variantelor neogrecă „Soarele, Luna și Luceafărul”, albaneză „Surorile geloase”, sârbo-croată „Copiii cu părul de aur și cu dinții de argint”, maghiară „Copiii transformați”, precum și povestea romilor din Bucovina „Doi sfeți logofeți”, publicată de Franz Miklosich și versiunea „Copiii de aur” culeasă din Râmnicu Sărat de Barbu Constantinescu;

– ciclul „Femeii perfide”, tipul „Scylla”, cuprinde analiza comparativă a variantelor neogrecești „Ianii și zmeii”, „Fiul Omoplatului” și „Cocoșul de aur”; săsească „Fratele și sora”; sârbească „Pasărea minunată”; munteneste „N-aude, Na vede” și „Busuioc și Musuioc”, precum și poveștile romilor din Bucovina „Mama pedepsită” și „Găina cu ouă diamante” publicate de Franz Miklosich, dar și basmul rom „Muma cea rea” publicat de Barbu Constantinescu;

– ciclul „Necuratul”, pe lângă variantele: rusească „Domnița fără cap” și „Necuratul”, românești „Dracul și ucenicul”, „Fata cu urechea roșie”, „Strigoii și fata” și „Floarea de aur”, macedoromână „Vămpiru și fata”, este prezentată și versiunea romă „Strigoii” culeasă de Barbu Constantinescu;

– Cel mai important capitol al analizei lui Lazăr Șăineanu este ciclul „Juruințelor”, tipul „Zânelor Promise”, în care basmul tip este „Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte”, cu variantele ardelen „Ileana Costânțeană”, „Lina Rujulina”, „Floarea și Florea”, „Fiica a nouă mame”. Importanța ciclului se explică prin singularitatea basmului: „Motivul inițial – a promite copilului o zână, ca să înceteze a plânge – care revine adesea în poveștile noastre, nu l-am întâlnit în niciuna dintre colecțiile străine de basme. (...) Astfel este întâiul basm din Ispirescu „Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte” care, sub forma-i integrală, pare a fi necunoscut în literatura folclorică europeană”. (ȘĂINEANU 1978: 247)

Incidențe izolate se regăsesc și în alte povestiri. Astfel, trăirea în locul nemuririi amintește de Odiseea, unde Ulysse stă cu Kallypso, zâna preafrumoasă, dar dorul revederii țării părintești, Ithaca, este devastator. De asemenea, incidența despre trecerea supranaturală a timpului se întâlnește în mai multe basme: o legendă boemă despre craiul Wenceslaw; o tradiție din Tirolul italian; două povești bretone „Femeia lui Trepas” și „Castelul de cristal”; povestea italiană „Insula fericirii”, iar cea mai apropiată formă de basmul românesc este povestea corsicană „Trebuie să mori” în care eroul caută eternitatea, dar cuprins de dorul revederii mamei sale, se întoarce pe pământ. Aici totul este transformat până la nerecunoștere. Se întoarce spre locul eternității, dar în drum întâlnește o căruță înțepenită într-un fâgaș al drumului. Descalcă să ajute vizitiul împotriva interdicției totale. Odată zborul oprit, dă morții posibilitatea de a-l cuprinde pe erou. Constantin Noica vede sfârșitul basmului corsican ca o cădere a măreției eroului în banalitate, în etica cotidianului. Astfel, basmul românesc rămâne unic în cultura universală și uimitor în frumusețe prin căutarea permanentă a devenirii întru ființă din partea eroului.

Surprinzătoare este similitudinea dintre basmul rom „Roșu împărat și Strigoaica” din culegerea lui Barbu Constantinescu și basmul „Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte” publicat de Petre Ispirescu. Niciun cercetător român nu a căutat să deslușească misterul similitudinii și de aici, nimeni nu a manifestat interesul pentru determinarea arealului de formare a acestui basm miraculos prin unicitatea lui.

Cunoașterea temeinică a câtorva limbi străine, greacă, germană și franceză, dar foarte probabil și italiană, i-a permis lui Barbu Constantinescu să fie un strălucit traducător și să desăvârșească o a treia direcție fundamentală a activității sale. Cea mai importantă inițiativă o reprezintă traducerea operei fundamentale a mitropolitului Petru Movilă, tratatul de dogmatică *Confesiunea ortodoxă a credinței bisericii apostolice a Răsăritului*. Ediția îngrijită de Barbu Constantinescu a apărut în 1872, în tipografia lui Petre Ispirescu, și a folosit textul ediției în limba greacă, prefată de Nectariu, patriarhul Ierusalimului și confirmată de Parthenie I, patriarhul Constantinopolului, apărută, în 1662, la Amsterdam. Traducătorul își explică inițiativa: „Cu publicarea acestei noi traducțiuni nu am avut alt scop, decât de a aduce prin aceasta și modestul meu obol la dezvoltarea literaturii române (...) fiindcă vechile traducțiuni românești, bune pe timpul lor, astăzi însă sunt aproape

neînțelese”. Inițiativa sa a fost respinsă de Sfântul Sinod, iar după moartea lui Barbu Constantinescu, conducerea bisericii ortodoxe propune realizarea unei alte traduceri.

În fapt, bunele intenții ale traducătorului Barbu Constantinescu se pierd fie din cauza invidiei mediocrității, fie datorită risipirii manuscriselor, îndeosebi după moartea sa, rămase în totalitate în posesia unor prieteni. Traducerile operelor literare este foarte posibil să fi fost păstrate de George Coșbuc, care le și publică în revista pe care o conduce, *Viața literară și artistică* (dar unele sunt trimise și la revista *Convorbiri literare*.) De asemenea, se încearcă salvarea operele finite și publicarea lor în volum la editura Alcalay, precum *Goethe. Hermann și Dorothea și Goethe. Povestea lui Achile. Prometheus*, în 1908; *Chamisso. Omul care și-a pierdut umbra*, în 1909; *Edgar Alan Poe. Nuvele extraordinare. Cele două asasinate din str. Morgue. Scrisoare furată. Cărbușul de aur. Eleonora, Metyengertsein, Morella. Zigeia*, în 1910. Desigur, toate aceste traduceri publicate postum, semnate și atribuite lui Barbu Constantinescu, merită un studiu special.

Cercetarea operei lui Barbu Constantinescu după 125 de ani de la dispariția sa este o revenire la firescul adevărului despre meritele acestui înaintaș, pe nedrept uitat.

CUPRINS

Prefață de Viorel Cosma	VII
Introducere	XI
Tabel cronologic	LXV
Notă asupra ediției	LXXIV
Editorial Notes	LXXIV
Cântece țigănești. Romané ghilea	1
Gypsy Songs	293
Index al localităților respondenților	577
Bibliografie	599
Ilustrații	609